

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.82.24>

Л. Т. Швидун

orcid.org/0000-0002-7286-8103

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»

К. К. Шахова

orcid.org/0000-0002-1429-4770

старший викладач кафедри дошкільної та початкової освіти
КЗВО «Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради»

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У НУШ

Статтю присвячено формуванню комунікативної компетентності молодших школярів Нової української школи. Відзначено, що феномен комунікативної компетентності серед науковців немає однозначного розуміння, хоча дане поняття не нове. У широкому розуміння комунікативну компетентність розглядають як здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з людьми.

У статті констатовано увагу на змісті ключових сфер, які впливають на якість системи освіти, показниками яких є рівні навчальних досягнень із математики, читання, природничих наук, інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ), іноземних мов, суспільствознавчих дисциплін, умінні самостійно вчитися.

Комунікативна компетентність є наскрізним умінням для всіх ключових компетентностей Нової української школи, її формування відбувається через усі освітні галузі: математичну, природничу, технологічну, інформатичну, соціальну і здоров'язберезувальну, громадянську та історичну, мистецьку.

Однак чільне місце займає мовно-літературна галузь, що передбачає вивчення української мови та літератури, мови й літератури відповідних корінних народів і національних меншин, а також іношомовну освіту. Одним із основних компонентів розвитку комунікативної діяльності здобувачів початкової освіти, важливим засобом її формування, на думку авторів, є читання та читацька грамотність.

На основі аналізу наукових джерел зроблено спробу проаналізувати феномен «читацька компетентність».

Акцентовано увагу на необхідності змін в галузі читання, що має будуватися не лише на формуванні вмінь і навичок читання із метою накопичення та засвоєння інформації. Мова йде про формування вміння працювати з різними видами інформації, знаходити інформацію в різних джерелах, розуміти, осмислювати, оцінювати та застосовувати згідно з особистими і суспільними запитами.

Показано, що проведення моніторингових досліджень якості початкової освіти дасть можливість зафіксувати стан мовно-літературної освіти, зокрема, стан сформованості читацької компетентності випускників початкової школи за її функціонування на засадах «старої» та «нової» парадигм початкової освіти. За результати дослідження можна простежити зміни у сфері формування, розвитку читацької компетентності та підсумки впровадження освітньої парадигми Нової української школи.

Ключові слова: молодші школярі, Нова українська школа, мовлення, комунікація, комунікативна компетентність, читацька компетентність.

Постановка проблеми. Сьогодні міжнародна спільнота розглядає якісну освіту як засіб соціально-культурного розвитку країни, забезпечення стабільності, злагоди, економічного зростання з метою розбудови Європейського Союзу. Тому питання підвищення якості освіти є ключовим завданням освітніх систем країн-учасниць ЄС. Даній проблемі приділяється значна увага не лише педагогічної громадськості, а й політичних лідерів багатьох країн світу. Не секрет, що якісна освіта давно перестала бути тільки педагогічною категорією. Сьогодні ми говоримо про пси-

хологічну, соціальну, філософську, управлінську та політичну складову категорії «якість освіти». Якісна освіта – складова національної безпеки будь-якої країни.

В нашому розумінні феномен «якість освіти» це – рух уперед, змінна, спрямована на вдосконалення об'єкту або діяльності тощо. Звичайно, уявлення про якісну освіту у громадян країни змінюються в залежності від зміни суспільного та економічного життя.

Сучасний розвиток нашого суспільства зумовив необхідність реформування національної освітньої

системи, її переорієнтацію на принципи гуманізації, демократизації, диференціації освітнього процесу, формування життєвих компетентностей, необхідних для розвитку і саморозвитку особистості-творця індивідуальної освітньої траєкторії та власного життя. Сьогодні, вивчаючи проблеми якісної освіти необхідно, на наш погляд, акцентувати увагу на змісті ключових сфер, які впливають на якість системи освіти, показниками яких є рівні навчальних досягнень із математики, читання, природничих наук, інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ), іноземних мов, суспільствознавчих дисциплін, умінні самостійно вчитися.

Однак наскрізним умінням для всіх ключових компетентностей є вміння не просто читати (хоча це теж важливо), а розуміти прочитане, висловлювати свою думку та своє ставлення до прочитаного. Тому освіта в галузі читання має змінитися, будуватися не лише на формуванні вмінь і навичок читання із метою накопичення та засвоєння інформації. Мова йде про формування вміння працювати з різними видами інформації, знаходити інформацію в різних джерелах, розуміти, осмислювати, оцінювати та застосовувати згідно з особистими і суспільними запитам.

Враховуючи сказане вище, вважаємо, що найголовнішим завданням сучасного викладання української мови в початкових класах Нової української школи є формування та розвиток мовлення здобувачів початкової освіти. Адже «звичка до читання в дитини просто так не з'явиться. На жаль, цю традицію важко прищепити в зрілому віці. Важко зараз і увявити дитину, яка сидить вночі й читає під ковдрою. Таких зараз одиниці, тому що інформація сприймається по-іншому. Література, яку викладають у школі, діти сприймають з інформаційної точки зору. Учителі їх перевіряють на знання тексту і фактажу» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існуюча джерельна база з питань формування комунікативної компетентності молодших школярів представлена різноманітними дослідженнями, серед яких, зокрема, доцільно виділити роботи М. Вашуленко, М. Наумчук, Г. Коваль, Н. Деркач, К. Пономарьова, Н. Гаць, Т. Котик та інших. У їх дослідженнях розкрито сутність поняття «компетентність», шляхи, методи, прийоми, способи, основні напрями роботи з розвитку мовлення в початковій школі, психолого-педагогічні засади та методичні характеристики розвитку мовлення молодших школярів. Заслужують також на увагу дослідження О. Артемової, Р. Вовкотруб, Н. Гавриш, А. Зимульдінової та інших із проблем розвитку мовлення дітей. Однак аналіз наукових робіт показав, що деякі аспекти цієї проблеми потребують подальшого вивчення. Це, насамперед, стосується мовленнєвого розвитку молодших школярів під час уроків читання.

Мета статті. «Згідно з Концепцією Нової української школи з 2018 року запроваджено новий Державний стандарт початкової освіти, який визначає вимоги до обов'язкових результатів навчання з урахуванням компетентнісного підходу, складовою якого є ключові компетентності, серед яких і дві взаємопов'язані – володіння рідною та іноземними мовами, що, безперечно, передбачають і здатність особи бути вправним читачем. Важливо, крім цього, відзначити, що саме вміння читати з розумінням зафіксовано, вслід за європейською рамкою ключових компетентностей для навчання впродовж життя, чинним Законом України «Про освіту» як наскрізне вміння, що ще раз підтверджує зміну поглядів на читання в сучасній вітчизняній парадигмі освіти» [3, с. 16]. Тому **метою статті** є визначення ролі формування комунікативної компетентності в умовах модернізації початкової освіти Нової української школи.

Виклад основного матеріалу. Для педагогічної науки феномен «комунікативна компетентність» не новий, але сьогодні серед науковців немає однозначного розуміння даного терміну. «Найчастіше комунікативну компетентність розглядають як здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з людьми. До складу комунікативної компетентності включають певну сукупність знань, умінь та навичок, що забезпечують ефективне здійснення комунікативного процесу» [2, с. 71]. На думку дослідниці Л. Гавриляк «комунікативна компетентність являє собою складну інтегральну характеристику особистості... Комунікативна компетентність – це не лише наявність знань, умінь та навичок, а й готовність їх адекватного та ефективного використання... Комунікативна компетентність носить нормативний характер, включає в себе норми та правила комунікативної поведінки у суспільстві ...» [2, с. 73].

Концепцією Нової української школи передбачено, що «освітню діяльність буде організовано з урахуванням навичок ХХІ століття відповідно до індивідуальних стилів, темпу, складності та навчальних траєкторій учнів: від комунікативних типів завдань (знайти спільну мову з друзями, учителями, однокласниками, батьками, незнайомими людьми) до творчих (креативно-інноваційних)» [5, С.18]. В. Сухомлинський зазначав, що «учитель покликаний використовувати всі можливості, щоб саме в роки дитинства донести до свідомості й серця найтонші відтінки барв, пахощі слова, щоб рідне слово стало духовним багатством дитини» [9, с. 251].

Комунікативна компетентність здобувачів освіти, зокрема, початкової, формується не лише через мовно-літературну освітню галузь, але й математичну, природничу, технологічну, інформаційну, соціальну і здоров'язбережувальну, громадянську та історичну, мистецьку. Зауважимо, що

в Законі України «Про освіту» названо «спільними для всіх компетентностей такі вміння: читання з розумінням, уміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, здатність співпрацювати з іншими людьми» [7].

Однак чільне місце займає мовно-літературна галузь, що передбачає вивчення української мови та літератури, мови й літератури відповідних корінних народів і національних меншин, а також іншомовну освіту. Сьогодні в наукових розвідках, методичній літературі використовується ряд визначень, що стосуються читання та мовлення в цілому: «читацька грамотність», «читацька компетенція», «читацька компетентність», «мовленнєва компетентність», «комунікативна компетентність» тощо.

Складовими комунікативної компетентності є мовна, мовленнєва, соціокультурна, загальноосвітня діяльність. Мовленнєва діяльність передбачає аудіювання, говоріння, письмо, читання.

Зупинимося на феномені читання як одному з основних компонентів розвитку комунікативної діяльності дітей, який формує та розширює словниковий запас слів, розвиває внутрішнє і зовнішнє мовлення та є важливим засобом формування особистості.

Розглянемо поняття «читацька компетентність». Дослідник О. Вашуленко зауважує, що «читацьку компетентність у системі початкового навчання доцільно розглядати як предметну. ... предметну компетентність ми розуміємо як особистісне утворення, що інтегрує відповідно до вимог певного предмета, знання, уміння й навички, особистий досвід, ставлення до процесу і результату. Відтак і читацьку компетентність учня ми будемо розуміти як сукупність освітніх елементів, яка виявляється у володінні системою літературних знань, умінь і навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, переконань особистості та здатності їх використовувати з метою пізнання навколишньої дійсності, задоволення власних потреб (пізнавальних, естетичних, самоосвітніх та ін.)» [1]. На думку дослідників Г. Коваль, Л. Іванової, Т. Суржук «читацька компетентність молодшого школяра – комплексна характеристика особистості, яка вбирає в себе результати попереднього психічного розвитку, володіє достатньо сформованою навичкою читання, читацькими вміннями та навичками; має здатність до читацької самостійності, самооцінки, самоконтролю, творчого розв'язання літературних завдань; сформованість інтелектуальних операцій для повноцінного сприймання й осмислення твору, творчих літературних здібностей» [4].

«Читацька грамотність – здатність розуміти й використовувати різноманітні писемні форми, які затребувані соціумом та/або чимось цінні для індивіда. Читачі можуть видобувати смисли з текстів різних форм. Вони читають, щоб навчатися, брати участь в спільнотах читачів у школі й буденному житті, а також для отримання задоволення» [10]. «Читацька грамотність – розуміння, використання, оцінювання, осмислення писемних текстів і вияв зацікавленості ними з метою досягнення певних цілей, розширення своїх знань і розвитку читацького потенціалу задля готовності до активної участі в житті суспільства. Компетентний читач – особа, яка вдається до когнітивних читацьких процесів, навичок і стратегій із метою знайти інформацію й досягти її розуміння, а також критично оцінити актуальність і достовірність цієї інформації» [8].

Програма загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів» розглядає читацьку компетентність як «здатність особи широко розуміти текст як частину повсякденного життя й навчальної діяльності, шукати нову інформацію, відтворювати та використовувати її, інтерпретувати зміст і формулювати умовиводи, осмислювати й оцінювати зміст і форму тексту тощо» [6].

«В умовах, коли на рівні початкової школи розпочалася активна фаза імплементації реформ, визначених Концепцією Нової української школи, постала гостра потреба в проведенні моніторингового дослідження якості початкової освіти для фіксації стану мовно-літературної освіти, зокрема стану сформованості читацької компетентності випускників початкової школи за її функціонування на засадах «старої» парадигми початкової освіти. Результати цього дослідження надалі стануть відправною точкою для простеження змін у відповідній сфері за підсумками впровадження «нової» освітньої парадигми, визначеної Концепцією Нової української школи» [3], а також дозволять відстежувати рівні формування читацької компетентності здобувачів початкової освіти. Від рівня сформованості читацьких умінь і навичок залежить успішність вивчення всіх навчальних предметів не лише початкової ланки освіти, але й у класах основної та старшої школи, розвиток мовлення в майбутньому.

Висновки і пропозиції. Таким чином, розглянувши роль феномену формування комунікативної компетентності в умовах модернізації початкової освіти Нової української школи, ми дійшли певних висновків. Серед науковців немає однозначного розуміння терміну «комунікативна компетентність», хоча дане поняття не нове.

У широкому розуміння комунікативну компетентність розглядають як здатність встановлювати та підтримувати необхідні контакти з людьми.

Комунікативна компетентність є наскрізним умінням для всіх ключових компетентностей, її формування відбувається через усі освітні галузі. Однак чільне місце займає мовно-літературна галузь, що передбачає вивчення української мови та літератури, мови й літератури відповідних корінних народів і національних меншин, а також іншомовну освіту. Одним із основних компонентів розвитку комунікативної діяльності здобувачів початкової освіти, важливим засобом формування особистості, на наш погляд, є читання та читацька грамотність. Проведення моніторингових досліджень якості початкової освіти дасть можливість зафіксувати стан мовно-літературної освіти, зокрема, стан сформованості читацької компетентності випускників початкової школи.

Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення шляхів формування комунікативної компетентності через математичну, природничу, технологічну, інформатичну, соціальну і здоров'язбежувальну, громадянську та історичну, мистецьку освітні галузі.

Список використаної літератури:

1. Вашуленко О. В. Читацька компетентність молодшого школяра: теоретичний аспект. *Початкова школа*. 2011. № 1.
2. Гавриляк Л. С. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки». 2019. № 3. С. 73.
3. Звіт про результати першого циклу загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи закладів загальної середньої освіти» 2018 р. Частина III. Читання / Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2018. 97 с. С. 16. [349 с. із додатками] URL: <https://testportal.gov.ua/zvity-dani-2/>
4. Коваль Г. П., Іванова Л. І., Суржук Т. Б. *Методика читання: навч. посіб. «Педагогіка і методика почат. Навчання»*. Тернопіль, 2010. 280 с.
5. *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи*. Київ. 2016. С. 18. <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczija.html>
6. Програма загальнодержавного моніторингового дослідження якості початкової освіти «Стан сформованості читацької та математичної компетентностей випускників початкової школи загальноосвітніх навчальних закладів». Наказ Міністерства освіти і науки від 20 березн. 2018 р. № 256.
7. «Про освіту»: Закон України від 5 вересн. 2017 р. №2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.06.2021).
8. PISA: читацька грамотність / Уклад. Т.С.Вакуленко, С.В.Ломакович, В.М.Терещенко, В. П. Горох. Київ, 2017. 123 с. URL: http://pisa.testportal.gov.ua/wpcontent/uploads/2018/02/Math_PISA_Framework.pdf
9. Сухомлинський В. О. *Серце віддаю дітям. Вибрані твори в 5-ти т., Т. 3*. Київ, «Радянська школа», 1977. 670 с.
10. Mullis Ina V.S., Martin Michael O., and Sainsbury Marian. PIRLS 2016 Reading Framework. TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College and International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA). 2016. 200 p. https://timssandpirls.bc.edu/pirls2016/downloads/P16_Framework_2ndEd.pdf
11. URL: <http://old.dyvensvit.org/news/9165.html>

Shvydun L., Shakhova K. Formation of communicative competence of junior schoolchildren in NUS

The article states that studying the problems of quality education, it is necessary to focus on the content of key areas that affect the quality of the education system, indicators of which are the levels of academic achievement in mathematics, reading, science, information and communication technologies, foreign languages, social science disciplines, the ability to learn independently.

The article is devoted to the formation of communicative competence of junior students of the New Ukrainian School. It is noted that the phenomenon of communicative competence among scientists is not unambiguously understood, although this concept is not new. In a broad sense, communicative competence is seen as the ability to establish and maintain the necessary contacts with people.

Communicative competence is a cross-cutting skill for all key competencies of the New Ukrainian School, its formation occurs through all educational fields: mathematics, science, technology, information, social and health, civil and historical, art.

However, the linguistic and literary branch occupies a prominent place, which includes the study of the Ukrainian language and literature, the language and literature of the relevant indigenous peoples and national minorities, as well as foreign language education. According to the authors, reading and reading literacy are one of the main components of the development of communicative activity of primary school students, an important means of its formation.

Based on the analysis of scientific sources, an attempt was made to analyze the phenomenon of «reading competence».

Emphasis is placed on the need for changes in the field of reading, which should be based not only on the formation of reading skills in order to accumulate and assimilate information. It is about developing the ability to work with different types of information, find information in different sources, understand, comprehend, evaluate and apply according to personal and social needs.

It is shown that monitoring the quality of primary education will allow to record the state of language and literature education, in particular, the state of formation of reading competence of primary school graduates for its operation on the basis of «old» and «new» paradigms of primary education. The results of the study can be traced to changes in the formation, development of reading competence and the results of the implementation of the educational paradigm of the New Ukrainian School.

Key words: *junior schoolchildren, New Ukrainian school, speech, communication, communicative competence.*